

ни общества на коммунистических началах, что требовало установления государственного контроля над всеми сферами общественной жизни. В подобных условиях большевики были вынуждены отказаться от идеи «отмирающего государства» и встать на путь создания мощного государства, опирающегося на постоянный бюрократический аппарат.

Использованная литература

1. Ленин, В.И. Государство и революция / В.И. Ленин // Полн. собр. соч.: в 55 т. – М.: Политиздат, 1981. – Т. 33. – С. 1–120.
2. Маркс, К. Гражданская война во Франции. Воззвание генерального Совета Международного Товарищества Рабочих / К. Маркс // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения: в 39 т. – 2-е изд. – М.: [б. и., б. г.]. – Т. 17. – С. 320–385.
3. На пороге кризиса: нарастание застойных явлений в партии и обществе / Под общ. ред. В.В. Журавлева. – Москва: Политиздат, 1990. – 447 с.
4. Коржихина, Т.П. История российской государственности / Т.П. Коржихина, А.С. Сенин. – М.: Интерпракс, 1995. – 352 с.
5. Мельников, В.П. Государственная служба в России: отечественный опыт организации и современность: в 2 ч. / В.П. Мельников, В.С. Нечипоренко. – М.: Изд-во Рос. акад. упр., 1993. – С. 54–60.
6. Федотов, Г.П. Россия и свобода / Г.П. Федотов // Знамя. – 1989. – № 12. – С. 197–214.
7. Сталин, И. В. О политической стратегии и тактике русских коммунистов. Набросок плана брошюры / И.В. Сталин // Сочинения: в 13 т. – М.: Политиздат, 1953. – Т. 5. – С. 62–87.
8. Восленский, М. Номенклатура. Фрагменты книги / М. Восленский // Новый мир. – 1990. – № 6. – С. 205–230.

НОВЫЯ МЕТАДАЛАГЧНЫЯ ПАДЫХОДЫ ДА ВЫВУЧЭННЯ КАСТРЫЧНІЦКІХ РЭВАЛЮЦЫЙНЫХ ПАДЗЕЙ 1917 г.

Мікалаева Л.В. г. Мінск, БДУІР Гісторыкі-прафесіяналы добра разумеюць значэнне метадалогіі для ажыццяўлення даследавання.

Метадалогія гісторыі з'яўляецца

своесаблівым механізмам навуковага познання [7, с. 11]. Агульнавядома таксама, што перад метадалогіяй стаіць і задача па ўдасканаленні паняційнага апарату. Ад ступені яго распрацеванасці і дыферэнцыраванасці залежыць узровень развіцця навукі. Разам з тым, у працэсе ўдакладнення паняццяў адны з іх адміралі і ім на змену прыходзілі новыя, другія змянялі свой сэнс, трэція пашыралі свой змест [7, с. 7]. Да ліку апошніх належыць і паняцце “рэвалюцыя”.

Для пачатку пасправубем вызначыцца з азначэннем гэтай дэфініцыі. Па звестках тлумачальнага слоўніка С.І. Ажэгава, рэвалюцыя – гэта “1. Коренной переворот в обществе, который приводит к ликвидации общественного и политического строя и передает власть в руки передового класса. 2. Коренной переворот, резкий скачкообразный переход от одного качественного состояния к другому” [3, с. 585]. У сучаснай паліталогіі рэвалюцыя (ад лац. *revolutio*) – гэта “глубокое и качественное изменение в развитии общества, в способе производства, в различных областях знаний”. Пры гэтым сцвярджаецца, што рэвалюцыі ўзнікаюць у выніку паступовага нарастання супяречнасцей, што накапліваюцца ў працэсе эвалюцыйнага развіцця, якія вырашаюцца пераваротам, скачком, рэзкімі зменамі [4, с. 338]. Такім чынам, рэвалюцыі з’яўляюцца вынікам аб’ектыўнага заканамернага працэса і ўзнікаюць на пераломным этапе, калі склаўшыся супяречнасці ці канфлікты не могуць быць вырашаны ніякім іншым спосабам. Яны гістарычна непазбежныя.

Вялікі ўклад у распрацоўку тэорыі рэвалюцыі ўнеслі тэарэтыкі-марксісты. Яны шырокая выкарыстоўвалі паняцце “сацыяльная рэвалюцыя” для характеристыкі грамадскага развіцця. Класічная яго фармулёўка прыведзена ў “Большой Советской Энциклопедии”, артыкул у якой сцвярджае, што сацыяльная рэвалюцыя – гэта “способ перехода от исторически изжившей себя общественно-экономической формации к более прогрессивной, коренной качественный переворот во всей социально-экономической структуре общества. ...Революция никогда не является плодом заговора одиночек или произвольных действий изолированного от масс меньшинства. Она может возникнуть только в результате объективных перемен, приводящих в движение массовые силы и создающих революционную ситуацию”. Аб’ектыўныя асновы сацыяльной

рэвалюцыі карэняцца ў способе вытворчасці. Пры гэтым адзначаецца, што рэвалюцыя непазбежна сустракае на сваім шляху перашкоду ў выглядзе палітычнай улады пануючага класа. Таму “первым актом социальной революции является революция политическая, т.е. завоевание государственной власти революционным классом” [2, с. 545]. Такім чынам, сацыяльныя і палітычныя рэваюцыі ўзнікаюць як наступства нарастання супярэчнасцей ў грамадстве на пэўным этапе яго развіцця і прадстаўляюць сабой найбольш вострыя формы барацьбы паміж нараджаючыміся новымі і аджываючымі старымі формамі грамадскіх адносін.

Разам з tym, даследчыкамі вылучаюцца шэраг тыпau сацыяльных і палітычных рэвалюцый: антыімперыялістичныя (нацыянальна-вызваленчыя, антыкаланіяльныя), буржуазныя, буржуазна-дэмакратичныя, народныя, народна-дэмакратичныя, сацыялістычныя. Сацыялістичная рэвалюцыя разглядалася савецкімі вучонымі як “гістарычна апошні тып палітычных рэвалюцый” [9, с. 235]. Прычым працяглы перыяд тэарэтыкі марксізму лічылі, што перамога сацыялістичнай рэвалюцыі магчымая толькі ў выніку гвалтоўнага пераварота (узброенага паўстання) ці грамадзянскай вайны. Толькі ў канцы 1950-х гг. яны прыйшлі да высновы пра магчымасць мірнай заваёвы ўлады працоўнымі, у т. л. і парламенцкім шляхам [4, с. 339].

У наш час навукоўцы працягваюць карыстацца напрацоўкамі тэарэтыкаў марксізму, сцвярджаючы, што сацыялістичная (прапатарская) рэвалюцыя – гэта “высший тип социальной революции, в ходе которой осуществляется переход от капитализма к социализму и коммунизму. Такая революция должна ликвидировать частную собственность на средства производства, заменив ее общественной, покончить с анархией в производстве, перевести его на плановую основу, утвердить власть рабочего класса – диктатуру пролетариата в той или иной форме, решить национальный вопрос, перестроить экономические отношения социальную структуру, нравственность, культуру общества и т.д.” [4, с. 339].

Звяртаючыся да падзей каstryчніка 1917 г. у Расійскай дзяржаве, у т. л. на тэрыторыі Беларусі, трэба адзначыць шырокую тэрміналагічную варыятыўнасць выснаванняў азначаных падзей. Адны гісторыкі па-ранейшаму лічаць іх Вялікай Каstryчніцкай сацыялістичнай рэвалюцыяй, паклаўшай пачатак навейшага перыяду

ў гісторыі ўсяго чалавецтва. Другія сцвярджаюць, што, наадварот, гэта быў пераварот [1], бальшавіцкі загавар, праста ўзброенае паўстанне [5, с. 202] і г.д. Аднак сярод апошніх беларускіх энцыклапедычных выданняў устаяўся поглад на кастрычніцкія падзеі 1917 г. як на сацыяльную рэвалюцыю, у ходзе якой да ўлады прыйшла партыя бальшавікоў, што ўзяла курс на ліквідацыю капіталістычных адносін і пабудову сацыялізму [6, с. 552]. Пераважная большасць сучасных гісторыкаў ужывае для пазначэння сітуацыі восені 1917 г. назуву “Кастрычніцкая рэвалюцыя”.

Да вывучэння рэвалюцыйных падзеяў 1917 г. гісторыкамі ўсё часцей пачынаюць прысягвацца метадалагічныя напрацоўкі сенегетыкі – тэорыі і метадаў самаарганізацыі, што ператвараеца ў наш час у ядро сучаснай навуковай карціны свету. Супраць-пастаўленне фармацыйнага і цывілізацыйнага метадалагічных падыходаў да даследавання і вывучэння гісторыі падштурхоўвае навукоўцаў да сінегретычнай метадалагічнай мадэлі. Заходячы з яе пастулатаў, грамадства разглядаеца як унутрана збалансаваная сістэма, што абменьваеца энергіяй са зневшнім светам, сістэма, у якой элемент выпадковасці мае двойную накіраванасць, знішчаючы старое і ствараючы новае [7, с. 33].

Пад уплывам пераносу парадыгмальных установак і прынцыпаў з іншых дысцыплін аб'ектамі сучасных гістарычных даследаванняў ўсё часцей становяцца ўнікальныя сістэмы, што харарактарызуеца адкрытысцю і самаразвіццём. Гэта – гістарычна развіваючыся сістэмы, якія з'яўляюцца больш складаным тыпам аб'екта нават у параўнанні з самарэгулюючыміся сістэмамі. Гістарычна равіваючаяся сістэма “формирует с течением времени все новые уровни своей организации, причем возникновение каждого нового уровня оказывает воздействие на ранее сформировавшиеся, меняя связи и композицию их элементов” [8, с. 183]. Фарміраванне кожнага такога ўзроўню суправаджаеца праходжаннем сістэмы праз станы няўстойлівасці (кропкі біфуркацыі), і ў гэтыя моманты нават невялікія выпадковыя ўздзеянні могуць прывесці да з'яўлення новых структур.

Улічваючы тыя абставіны, што чалавек з'яўляеца часткай такіх сістэм, любое яго дзеянне можа стать фактарам, здольным кожны раз відавыміць поле магчымых станаў сістэмы. Уключаючыся ва ўзаемадзеянне, чалавек у пераломныя моманты сутыкаеца з

праблемай выбара пэўнай лініі развіцця з мноства магчымых шляхоў эвалюцыі сістэмы. Прычым сам гэты выбар “не обратим и не может быть однозначно прочитан” [8, с. 184].

Такім чынам, сінергетыка дэманструе працэс самаарганізацыі адкрытых нелінейных сістэм, якой таксама з’яўляецца грамадства, і паказвае дваістую прыроду хаоса. Хаос разбуральны, бо складаныя сістэмы могуць быць няўстойлівымі да самай малых уздзейнняў ці флюктуацый на мікраўзоруі. У той жа час ён канструктыўны, бо з’яўляецца механізмам узгаднення тэмпаў эвалюцыі, пры аб’яднанні простых сістэм у складаныя ці пры змяненні розных рэжымаў развіцця сістэмы.

Раней выпадковасць выдалялася з навуковай тэорыі, што выклікала да жыцця сцвярджэнне аб тым, што адзінкае чалавече намаганне не можа мець уздзейння на ход гісторыі. Таму дзеянасць кожнага асобнага чалавека не разглядалася як істотная для макрасацыяльных працэсаў. Сінергетычная ж мадэль паказвае, што ў моманты няўстойлівасці нават самыя малыя ўздзейнні могуць разрастыца ў макраструктуры. У сілу гэтага намаганні аднаго чалавека ў вызначаных станах няўстойлівасці сацыяльнага асяроддзя могуць аказваць уплыў на макрасацыяльныя працэсы, якія характарызуюцца прынцыпам незваротнасцю. Такі падыход патрабуе неабходнасці ўсведамлення кожным чалавекам вялікай адказнасці за лёс сваёй сацыяльной сістэмы, за будуче ўсяго грамадства. Разам з тым, у рамках такога падыходу ўзвышаецца роля асобы ў гісторыі. Прадстаўнікі сінергетычнай парадыгмы надзяляюць такой роллю любую нармальную асобу [7, с. 37].

Часы войн і рэвалюцый з’яўляюцца тыповымі прыкладамі кропак біфуркацыі. У перыяд рэвалюцыі адбываеца сутыкненне асоб, што прадстаўляюць розныя пласты грамадства. Тым самым пашираюцца межы паняцця “сацыяльная рэвалюцыя”: у ім з’яўляецца антрапалагічны складнік. У выніку само паняцце “сацыяльная рэвалюцыя” напаўняецца новым зместам [7, с. 8].

У межах сінергетычнай мадэлі ўстойлівасць і раўнавага разглядаюцца ў якасці тупікоў эвалюцыі. Сама ж гістарычная эвалюцыя “характеризуется переходом от одной относительно устойчивой системы к другой системе с новой уровневой организацией элементов и саморегуляцией” [8, с. 183]. Гэта значыць

менавіта няўстойлівасць азначае развіццё, якое адбываецца праз выпадковае ўздзейнне на сістэму ў кропцы біfurкацыі.

Рэвалюцыя з'яўляецца адным з такіх момантаў няўстойлівасці. У стане рэвалюцыі грамадства пераходзіць у стадыю актыўнасці, абвастраюцца сацыяльныя канфлікты. Тысячы людзей, галоўным чынам з ліку бяднейшых пластоў насельніцтва, што найбольш пацярпелі ад функцыянавання старой сістэмы, імкнуцца заявіць і паказаць сябе, у першую чаргу, у палітычнай дзеянасці. Але ў такім стане калектыўнага ўзрушэння нібы зусім адключанай аказваеца здольнасць кожнай асобы да лагічнага мыслення. Чалавек ў аналагічных абставінах становіща залежным ад нейкага параметру парадку, які часта знаходзіць адлюстраванне ў стыхійна ўзнікшым лозунгу [7, с. 34]. Прыкладам можа служыць сітуацыя ў Расіі восенню 1917 г., калі высунутыя бальшавікамі папулярныя лозунгі: “Мір – народам!”, “Зямля – сялянам!”, “Фабрыкі – рабочым!” сталі сілай, што садзейнічала поспеху бальшавікоў [6, с. 552].

Адным з важнейшых цэнтраў барацьбы за ўладу ў Беларусі і на Заходнім фронце падчас каstryчніцкіх падзеяў 1917 г. быў Мінск. Выканкам Мінскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў, у якім пераважалі бальшавікі, 25 каstryчніка 1917 г. выдаў загад № 1 “Да насельніцтва Мінска і яго наваколляў”, дзе казалася аб пераходзе ўлады Саветам. 26 каstryчніка бальшавікі Мінска стварылі Ваенна-рэвалюцыйны камітэт (далей – ВРК) Заходняга фронта [6, с. 553]. І хаты выканкам Мінскага Савета звярнуўся 26 каstryчніка да ўсіх рэвалюцыйных арганізацый kraю з прапановай пачаць фарміраванне часовых органаў улады на месцах, фактычна ён праводзіў бальшавіцкую ізоляцыйную лінію, абапіраючыся на ВРК Заходняга фронта. Былі праігнараваны патрабаванні шэрагу Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў аб стварэнні дэмакратычнага ўрада. Адбылося сутыкненне з Камітэтам выратавання рэвалюцыі, прадстаўляўшым партыі эсэраў, меншавікоў і бундаўцаў. Назіралася канцэнтрацыя сіл бальшавікоў (26 лістапада 1917 г. быў створаны Абласны выканаўчы камітэт Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў Заходній вобласці і фронта [6, с. 554]), а не збліжэнне з сацыялістычнымі партыямі. На думку даследчыкаў, вялікую ролю ў гэтым адыграла асока К.І. Ландара, які займаў пасады старшыні Мінскага Савета, ВРК Заходняга фронта, Савета Народных Камісараў Заходній вобласці і фронта.

Яго пазіцыя паслужыла той флюктуацыяй, якая выклікала буйныя наступствы. Супярэчнасці толькі ўзраслі пасля роспуску ІУсебеларускага з’езда ў Мінску і Устаноўчага сходу ў Петраградзе [7, с. 35]. Аднак, з пункта гледжання сінергетыкі, адсутнасць К.І. Ландара ў Мінску восенню 1917 г. магла выклікаць да жыцця іншае развіццё падзеі, па сутнасці стварыць новую гісторыю. З гэтай роллю асобы звязаны выбар альтэрнатыву.

Такім чынам, сінергетычны падыход да аналіза гістарычна развіваючыхся сістэм сведчыць аб магчымасці існавання для падобных складаных сістэм некалькіх альтэрнатывных шляху развіцця. Увага чалавека да гісторыі амаль заўсёды мае пад сабой яўны ці скрыты пошук заканамернасцей і інварыянтаў. Асабліва ў пераломныя моманты, паколькі абвостраны пошук на пераломах эпох заўсёды звязаны з ацэнкай альтэрнатывных шляху далейшага развіцця. Пры гэтым кожная альтэрнатыва правяраецца на трываласць, у тым ліку з дапамогай рэтраспекцыі, праз зварот да гісторыі, калі мы ўзнаўляем логіку развіцця ідэй, што вядуць да шукаемага выніку. У дадзеным кантэксле проблематыка новых метадалагчых напрацовак у рамках сенергетычнай парадыгмы ператвараецца ў адзін з перспектывных накірункаў даследавання.

Выкарыстаная літаратура

1. Каstryчніцкая рэвалюцыя 1917 // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. – Мінск: БелЭН, 1997. – Т. 4. Кадэты – Ляшчэня. – С. 139–141.
2. Красин, Ю.А. Революция социальная / Ю.А. Красин// Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. 3-е изд. – М.: Изд-во “Советская энциклопедия”, 1975. – Т. 21: Проба – Ременсы. – С. 545–546.
3. Ожегов, С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / С.И.Ожегов. – 18-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1987. – 797 с.
4. Революция // Политология: Энциклопедический словарь/ Общ. ред. и сост: Ю.И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – С. 338–340.
5. Рудовіч, С.С. Беларусь у перыяд Лютаўскай і Каstryчніцкай рэвалюцыі 1917 г. / С.С. Рудовіч // Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. – Мінск: БелЭн, 2004. – Т. 18. Кн. 2: Рэспубліка Беларусь. – С. 199–204.

6. Рудович, С.С. Октябрьская революция 1917/ С.С. Рудович/ Республика Беларусь.: Энциклопедия: в 6 т. – Минск: БелЭн, 2007. – Т. 5. – С. 552–554.
7. Сидорцов, В.Н. Методология истории: Курс лекций/ В.Н. Сидорцов. – Минск, БГУ, 2010. – 207 с.
8. Степин, В.С. Философская антропология и философия науки / В.С. Степин. – М.: Высшая школа, 1992. – 191 с.
9. Сцяпанаў, В.І. Рэвалюцыя сацыяльная/ В.І. Сцяпанаў, Ю.А. Гусеў// Беларуская Савецкая Энцыклапедыя: у 12 т. – Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя, 1973. – Т. 9: Рабкор – Сочы. – С. 234–235.

ОКТЯБРЬСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ КАК ФАКТОР СПРАВЕДЛИВОСТИ В ТЕХНОКРАТИЧЕСКОМ МИРЕ И БЕЛОРУССКОЙ ИСТОРИИ

Мушинский Н. И.

г. Минск, БНТУ

В 2017 г. отмечается столетний юбилей Великой Октябрьской социалистической революции. Удалённость исторической перспективы позволяет, предположительно, перейти к вынесению объективных справедливых оценок, отстранённых от политической ангажированности в конкретно-исторических условиях как с той, так и с другой стороны. Это представляется вполне целесообразным и необходимым, поскольку Октябрьская революция, как бы то ни было, остаётся выдающимся событием новейшей истории, далеко не утратившим свой общественный резонанс до настоящего времени. Дискуссии по её поводу и через сто лет во многом сохранили свою напряжённость, особенно в суверенных государствах, возникших в наше время на постсоветском пространстве: одни исследователи и публицисты («демократической волны») считают непоправимой исторической ошибкой «коммунистический переворот», повлекший огромные человеческие жертвы в ходе разгоревшейся вскоре гражданской войны, продразвёрстки, «красного террора», сталинских репрессий и т.д. Другие акцентируют несомненные плюсы, предпочитая не замечать недостатков: преодоление социального неравенства, индустриализация, победа в Отечественной войне, полёт Гагарина в космос, возникновение